

DOI: 10.32347/2076-815x.2021.78.558-569

УДК 711.61; 7.035.92

к.арх., доцент **Шевченко Л.С.**,

Ls.shevchenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-6840-8406,

к.арх., доцент **Новосельчук Н.Є.**,

novoselchukne@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7753-7872,

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

ПРИЙОМИ ДИЗАЙНУ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ХУДОЖНЬО-ГРАФІЧНИМИ ЗАСОБАМИ

Висвітлюються техніки, напрями та прийоми дизайну міського середовища ХХІ ст. художньо-графічними засобами. На підставі вітчизняного та зарубіжного досвіду, аналізу робіт попередніх науковців виявлено напрями в мистецтві та художні засоби, які є найбільш уживаними у міському середовищі. Показано художні прийоми, які відіграють суттєву роль у формуванні міських просторів на сучасному етапі їх функціонування.

Ключові слова: міське середовище; прийоми дизайну; художньо-графічні засоби; техніки; мистецькі напрями.

Постановка проблеми пов'язана з використанням художньо-графічних засобів у дизайні міського середовища. Взагалі взаємини між міським середовищем та засобами художнього й декоративного мистецтва почали складатися з давніх давен, свідченням чого є прадавній наскельний живопис та піктографії. Вони мали переважно інформативний характер, складалися як із тексту, так і графічних зображень та фіксували певні життєві моменти родини, міста, держави.

Процес включення художньо-декоративних засобів у міське середовище відбувався поступово: спочатку – живопис, графіка, скульптура, декоративно-прикладне та монументальне мистецтва. Новий сплеск художньо-графічних засобів у міському середовищі почав набирати обертів в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Це було пов'язано зі соціальними та культурними процесами у конкретних містах, країнах та вилилося у цілий світовий рух – графіті, мурал, суперграфіка, стріт-арт, спреї-арт, монументально-декоративний живопис (розпис, панно), відеомейпінг, інсталяції, кінетичне мистецтво тощо. Поява таких засобів арт-дизайну у містах сприяла ліквідації їх одноманітності й браку уваги до художньої організації, стала цікавою й актуальною практикою в сучасному дизайні. Їх сміливе й подекуди відверте застосування видозмінює простір художньо-естетично, надає йому нового звучання, змінює його

візуальні параметри. Також в 50-80-х роках ХХ ст. набули актуальності проекти художнього і графічного оформлення міст. Їх автори під цим розуміли вирішення цілого комплексу питань, спрямованих на підвищення ідейно-політичного, архітектурно-художнього, а також функціонально-утилітарного змісту просторового середовища. Тепер міський простір являє собою своєрідне полотно для реалізації творчих мистецьких амбітних задумів.

З активізацією процесів залучення різноманітних художньо-графічних засобів у міський простір, а особливо участю у них не тільки професіоналів, а й пересічних громадян, постала проблема досконалості таких рішень. Часом, вони приводять до примітивності, перенасиченості простору художньо-графічними засобами, зміни або втрати його «архітектурного обличчя», важливого культурно-історичного пласту, що уособлюється поняттям «genius loci». Тому будь-які практичні кроки по реалізації проектних пропозицій щодо сучасного дизайну архітектурного середовища повинні бути професійними, зваженими, осмисленими, направленими на збереження унікальності конкретного міського простору, підкресленні його особливостей. Відтак, дослідження озвучених питань з боку фахівців творчих сфер діяльності є вельми необхідними для формування високо естетичного міського простору із гармонійним балансом всіх його складових – архітектурних об'ємів, елементів озеленення, об'єктів міського дизайну, художніх засобів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що дана проблема актуальна в архітектурно-творчій науковій спільноті. Це й не дивно, адже все більше з'являється нових рішень та реалізованих проектів, вартих обговорення не лише широким загалом містян, а й у професійних колах. Загальновідомі публікації В. Шимка, Г. Голубєва, А. Єфімова, Г. Міневріна, В. Тімохіна, Н. Шебек, В. Мироненка, Т.В. Малік, С. Чепурної, Б. Посацького у царині формування міського середовища та його трансформаціям. Естетичні аспекти формування міського середовища висвітлені в працях К. Зітте, І. Гетте, Ю. Борєва, А. Буніна, Б. Віппера, Г. Земгера, З. Гедеона, С. Габайдуліної, О. Іконнікова, О. Смоленської, Г. Осиченко та інших науковців. Цікавими з точки зору аналізу гармонійності й візуальної комфортності міських просторів, їх інформативності та шляхів покращення ситуації є роботи В. Філіна [1], Г. Негая, О. Дорофєєва, Н. Машовець [2]. О. Трошкіна [3], О. Олійник [4] та інші науковці займаються питаннями семантики міських просторів. На наш погляд, актуальними є наукові напрацювання пов'язані з конкретними художньо-графічними засобами у міському просторі. Це – роботи таких авторів, як – В. Демченко, О. Горда, З. Ткач (по гафіті, [5]), Л. Грицюк, (по арт-інсталяціям, [6]), Е. Ольховська (по художньо-графічним особливостям реклами в міському середовищі, [7]), О. Слюсар та Т. Зіненко (по біоарту, [8]), О. Івашко (по стріт-

арту, [9]), А. Костенко (по засобам інформації, [10]), І. Крейзер (по мозаїчним панно, [11]), О. Пилипчук, О. Кривенко (по сучасним напрямкам образотворчого мистецтва, [12]) та інші. Творчі прийоми й складові в побудові міського середовища Харкова дослідила у своїй роботі О. Єрошкіна [13]. До цієї когорти праць долучилися і попередні авторські напрацювання [14; 15].

Метою публікації є на основі вітчизняного та зарубіжного досвіду виявити прийоми дизайну архітектурного середовища художньо-графічними засобами, актуальними для ХХІ ст. Дане дослідження проводиться у контексті науково-дослідницької роботи кафедри архітектури будівель та дизайну Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», направленої на удосконалення архітектурно-ландшафтного середовища міст.

Результати дослідження. Виклад матеріалу варто розпочати зі слів Габричевського А., котрий у свій час відмітив, що «архітектура стає мистецтвом лише з того моменту, коли маса і простір, або вірніше, їх синтез, хвилюють як художні цінності» ([16], стор. 9). Міське середовище наразі активно удосконалюється й дає нові можливості для експериментів та творчості. Сьогодні важко представити об'єкти в місті, якого би творчі особистості ще не змогли перетворити на арт-об'єкт.

Як уже відмічалось, в архітектурно-дизайнерській практиці другої половини ХХ ст. з'являються різні проекти архітектурно-художнього оформлення міст, генеральні схеми художнього та графічного оформлення, в яких для розкриття проектного задуму використовується незвична для дизайну графічна мова планувальних схем і генеральних планів. Ці проекти практично охоплювали значні за розмірами міські території. З цього періоду почало запроваджуватися використання різних технік у дизайні, зокрема, таких, як:

- *реді-мейд (Ready-made)* – переміщення предмета з нехудожнього простору в художнє, як результат – предмет розкривається з абсолютно іншого, часом, несподіваного боку, в ньому проступають непомітні поза художнього контексту властивості ([18], стор. 1);
- *фаунд обджектс (Found objects)* – мистецтво, яке створюється не з різних матеріалів, а зі старих речей іншого функціонального призначення;
- *ассамбляж (Assemblage)* – мистецтво створення площинних картин-колажів, у яких в якості матеріалів разом із фарбами беруть участь метал, дерево, тканини та реальні предмети або їх фрагменти;
- *«вирізьблення»* – мистецтво створення графічних композицій за допомогою інноваційної техніки барельєфної скульптури на стінах (роботи португальського майстра графіті та вуличного художника А. М. Діас Фарту);

- *«lettering» (Lettering)* – це мистецтво креативного написання фраз, слів або окремих літер, під конкретну дизайнерську задачу, що не носить масовий, шаблонний характер використання;

- *«витинанка» (перфорація)* – мистецтво створення на площині художніх зображень з отворів, які різняться за розміром, формою, створюючи ілюзію об'єму. Найбільш популярні вироби з перфорацією: панно і картини; фасади будівель (перфоровані фасадні панелі); різноманітні перегородки, паркани, ширми та екрани; малі архітектурні форми (меблі, лави, логотипи та рекламні вивіски, декоративні світильники; навіси).

Мистецькі твори дали широку палітру можливостей їх застосування в архітектурній та містобудівній творчості. Художні й графічні елементи налаштовують міський простір на певну тематичну (змістовну) атмосферу. На кшталт творів образотворчого мистецтва в інтер'єрі, вони стають відображенням певних напрямів у мистецтві, але уже в міському просторі. Найбільш уживаними серед них помічені такі:

- *сюрреалістичність* – напрям, для якого характерно поєднання жартівливих і парадоксальних форм з натяком на певні події, факти. В міському інтер'єрі за задумом автора предмети можуть набувати унікальної і, навіть, містичної якості;

- *концептуальність* – напрям, в основі якого лежить ідея-концепція (художня ідея) у вигляді графіків, певних діаграм, схем, цифр, формул, написів тощо. У такому вигляді твори схожі на раритетний арт-об'єкт;

- *контекстуальна гра* – напрям, якому властивий ігровий момент. У міському просторі це річ, вирвана з певного контексту і переміщена в нове для неї середовище;

- *візуальна ілюзія* – напрям, який ґрунтується на спотворенні, коли площа або об'єкт видає себе не за те, чим є насправді. В сучасних просторах знайшла своє відображення й *оптична ілюзія* – «зміни в зоровому сприйнятті простору, що виникають під впливом кольору, освітлення, розмірів і конфігурації» простору ([14], стор. 157). Ці зміни зумовлені низкою психологічних чинників;

- *іронія, самоіронія, дотепність, гумор* – як вираз певних емоцій за допомогою художньо-графічних засобів, метою якого є висміювання соціальних проблем або реальних подій;

- *метафора (метафорична поетика)* – художній засіб, в основу якого покладено створення образу через уподібнення в істотних рисах іншого.

Розписи фасадів будівель – один із шляхів уникнути безликість і сірості типових будівель другої половини ХХ ст. в українських містах. Вони часто виконують роль маскуванню неестетичних фасадів, глухих торців будівель.

Вони служать специфічними засобами періодичного оновлення міського середовища, виконують функцію колірною та інформаційного акценту в місті. Суперграфічними композиціями виділяють головні входи, підкреслюють функціональну спрямованість об'єкта. Тематично цікаві мурали іноді формують «міський триптих», коли композицією задіяні декілька торців однакових будинків. Часом, вони створюють класичні живописні вертикальні полотна, неординарні комбінаторні композиції, різноманітні сюжети. Для їх реалізації використовують не лише вертикальні стіни, а й горизонтальні поверхні міського простору ([15], стор. 109). В світовій практиці активно використовують колір для оживлення та ідентифікації певних ділянок міста. Такі кольорові оздоблення можуть бути як постійними так і тимчасовими, приуроченими до певних подій.

Традиційними складовими міського простору є твори монументально-декоративного живопису (фреска, мозаїка, вітраж та ін.). Вони є дієвими пластичними елементами у міському середовищі, залучаючи до композиції не лише стіни, площину вулиць, а й вуличні меблі, оздоблення, міське обладнання та ландшафтні компоненти. Починаючи з візерунка на бруківці, художньо-графічні засоби втручаються в окремі фрагменти простору, чи-то стають активними складовими у формуванні цілих районів міста.

Мистецькі твори дають широку палітру можливостей їх застосування в архітектурній та містобудівній творчості. Поряд з уже відомими способами проектування візуального образу елементів на практиці були відпрацьовані нові художні прийоми. В результаті аналізу низки вітчизняних та закордонних міст виявлені прийоми дизайну архітектурного середовища, засновані на активному використанні винайдених художніх і графічних засобів (рис. 1):

- *умисне перебільшення зображення (масштаб, гіперболізація)* графічного об'єкта або його характерних властивостей (пропорційних, пластичних, ритмічних) з метою залучення до нього більшої уваги. В стріт-арті цей прийом використовують і для створення незабутнього враження у глядачів;
- *підвищення контрастності* досягається за рахунок використання в одному об'єкті високих і низьких форм, плоских і об'ємних елементів, контрастних кольорів. В образотворчому мистецтві контраст – це найсильніший засіб художньої виразності. У мистецтві вуличного живопису контрасту іноді відводиться універсальна роль, де він разом зі світлотінню і лінійною перспективою створює відчуття просторової глибини;
- *навмисна зміна традиційної форми і розмірів художніх елементів* слугує для посилення сприйняття якостей полотна і основної ідеї творця. Вони дають можливість автору надати додаткову експресію своєму твору. Спотворені образи обов'язково змушують глядача задуматися. У творчості художників-

сюрреалістів навмисні спотворення стали одним з основних технічних прийомів, своєрідною «візитівкою» цього напрямку;

- 1** умисне перебільшення зображення

пропорційні;
пластичні

 - привернення уваги відвідувачів;
 - створення незабутнього враження;
 - виклик яскравих емоцій відвідувачів
- 2** підвищення контрастності

контрастні кольори;
пласкі/об'ємні елементи;
дрібні/значні форми;
високі/низькі форми;

 - нові відчуття простору;
 - виклик яскравих емоцій;
 - активність простору в цілому
- 3** навмисна зміна традиційної форми і розмірів елементів

спотворення звичних форм;
впізнавана манера виконання

 - вигляд звичних речей по-новому;
 - виклик позитивних емоцій відвідувачів;
 - поштовх до замислення
- 4** копіювання і повторення реальних пейзажів

антураж/стаффаж;
водна/земна поверхні;
камерний/панорамний вид

 - привернення уваги відвідувачів;
 - створення незабутнього враження;
 - виклик яскравих емоцій відвідувачів
- 5** імітація перспективних зображень

горизонтальні та вертикальні поверхні простору

 - нові відчуття простору;
 - зміна візуальних параметрів;
 - нове трактування масштабу
- 6** збагачення простору арх. деталями

вертикальні поверхні простору

 - насичення простору деталями;
 - підвищення естетичних якостей простору;
 - виклик позитивних емоцій відвідувачів
- 7** створення провокацій

наявність інтриги;
посил суспільству

 - виклик задуманої автором реакції людей;
 - мотивує до подолання сформованих стереотипів

Рис. 1. Прийоми дизайну міського середовища художньо-графічними засобами

- *копіювання і повторення реальних пейзажів* в об'єктах вуличного живопису: рослинність, будівлі, техніка, метеорологічні (хмари, дощ) і астрономічні теми (зірки, сонце, місяць). Пейзажі можуть бути камерними і панорамними, носити епічний, історичний, героїчний, ліричний, романтичний, фантастичний і навіть абстрактний характер;
- *імітація перспективних зображень* художньо-графічними засобами, які ведуть до зміни візуальних параметрів міського простору, його тематичного наповнення;
- *збагачення міського простору архітектурними деталями*. В результаті архітектурні об'єкти й споруди набувають нового вигляду за рахунок зображень на фасадах колон, портиків, архітектурних поясків, фронтонів, балконів, оздоблення віконних та дверних прорізів тощо.
- *створення провокації*, яка розглядається з позицій позитивного засобу психологічного впливу. Дослідження показало, що такі об'єкти в міському середовищі за способом вираження можуть бути представлені як інсталяція, живопис, графіка, а також короткочасна акція або перформенс.

Висновки. Тема художнього та графічного оформлення міста є актуальною та популярною по всьому світу. В ході розвитку міського середовища художньо-графічний дизайн став його необхідною складовою, так як вирішує низку соціальних, естетичних та екологічних проблем.

Різноманітність художніх прийомів потребує їх коректного застосування у міському середовищі, для того, щоб вони виконували відведену для них роль належним чином. Реалізація творчих мистецьких задумів у міських просторах ХХІ століття відбувається завдяки впровадженню нових інженерних та креативних форм, інноваційних технологій; упровадження значних суперграфічних та шрифтових композицій, нових прийомів вечірнього освітлення та кольору; толерантності у використанні художньо-графічних засобів в історичних просторах.

Список джерел:

1. Филин В.А. Видиозекология. Что для глаза хорошо, а что плохо. М.: Видиозекология, 2006. 512 с.
2. Негай Г.А., Дорофеев О.А., Машовец Н.С. Візуальна комфортність міського середовища. Містобудування та територіальне планування. КНУБА, 2020. Вип. №75. С. 273-285. DOI: [10.32347/2076-815x.2020.75.273-285](https://doi.org/10.32347/2076-815x.2020.75.273-285).
3. Трошкіна О.А. Семантика представницької архітектури: [монографія]. К.: «ЦП «КОМПРИНТ», 2011. 170 с.

4. Олійник О.П. Конотативна семантика міського простору. Містобудування та територіальне планування. КНУБА, 2020. Вип. №75. С. 286-296. DOI: [10.32347/2076-815x.2020.75.286-296](https://doi.org/10.32347/2076-815x.2020.75.286-296).
5. Демченко В., Горда О., Ткач З. Особливості топології графіті як історичних написів. Управління розвитком складних систем, 2012. № 11. С. 107-109.
6. Грицюк Л.С. Інсталяції в архітектурному просторі: гра мистецтва з архітектурою. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. КНУБА, 2016. Вип. 43. Частина 1. С. 119-124.
7. Ольховская Е.В. Роль рекламы в дизайне архитектурной среды . Сучасні проблеми архітектури та містобудування. КНУБА, 2011. Вип. 27. С. 136-139.
8. Слюсар О.П., Зіненко Т.М. Можливості розвитку актуального мистецтва в Україні на прикладі біоарту. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. КНУБА, 2016. Вип. 43. Частина 1. С. 307-314.
9. Івашко О.Д. Реабілітація міського середовища засобами стріт-арту. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. КНУБА, 2015. Вип. 41. С. 81-85.
10. Костенко А.Я. Средства информации в архитектуре. К.: Будівельник, 1984. 111 с.
11. Крейзер І.І. Пластична роль мозаїчних панно в архітектурі Харкова 1960-1970-х років. Науковий вісник будівництва, 2020. Т. 100, №2. С. 51-56.
12. Пилипчук О.Д., Кривенко О.В. Використання сучасних напрямків образотворчого мистецтва у проектно-дизайнерській практиці як засобів організації естетичного предметно-просторового середовища. Містобудування та територіальне планування. КНУБА, 2020. Випуск №75. С. 317-327. DOI: [10.32347/2076-815x.2020.75.317-327](https://doi.org/10.32347/2076-815x.2020.75.317-327).
13. Єрошкіна О.О. Творчі прийоми й складові в побудові міського середовища Харкова. Комунальне господарство міст, 2018. Вип. 140. С. 137-140.
14. Новосельчук Н.Є. Ілюзія як засіб створення сучасного дизайну інтер'єру. Архітектурна освіта і наука в Україні та світі: досвід і перспективи розвитку: [монографія]. Рівне: ФОРМАТ-А, 2019. С. 156-162.
15. Шевченко Л.С., Павленко В.С. Спектр художньо-графічних засобів у дизайні міського середовища. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. КНУБА, 2019. Випуск №54. С.105-116.
16. Шимко В. Т. Архитектурно-дизайнерское проектирование: Учебник. — Архитектура С, 2006. 384 с.
17. Ready-made [Електронний ресурс] — URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Ready-made> (дата звернення: 17.08.2021).

кандидат архитектуры, доцент **Шевченко Л.С.**,
кандидат архитектуры, доцент **Новосельчук Н.Е.**,
Национальный университет «Полтавская политехника
имени Юрия Кондратюка».

ПРИЕМЫ ДИЗАЙНА ГОРОДСКОЙ СРЕДЫ ХУДОЖЕСТВЕННО-ГРАФИЧЕСКИМИ СРЕДСТВАМИ

Статья посвящена методам проектирования городской среды XXI века художественно-графическими средствами. Процесс их включения в городскую среду был постепенным. Все началось с живописи, графики, скульптуры, декоративно-прикладного и монументального искусства. Новая волна художественно-графических образов в городской среде начала интенсивно развиваться в конце XIX - начале XX века. Это было связано с социальными и культурными процессами в конкретных городах и странах. С этого периода начали применяться различные техники в дизайне, такие как: реди мейд, фаунд обджекс, ассамбляж, резьба, леттеринг, перфорация и другие. В настоящее время появилась проблема качества таких решений, особенно с интенсификацией процессов участия в них не только профессионалов, но и простых граждан.

Художественные и графические элементы настраивают городское пространство на определенную тематическую (содержательную) атмосферу. Подобно произведениям изобразительного искусства в интерьере они становятся отражением определенных течений в искусстве, но уже в городском пространстве. Наиболее распространены среди них: сюрреализм; концептуальность; контекстуальная игра; визуальная иллюзия (оптическая иллюзия), ирония, самоирония, юмор; метафора (метафорическая поэтика).

Произведения искусства предоставляют широкую палитру возможностей их применения в архитектурном и градостроительном творчестве. На практике наряду с уже известными способами создания визуального образа элементов были апробированы новые художественные приемы. В результате анализа ряда отечественных и зарубежных городов выявлены приемы дизайна архитектурной среды, основанные на активном использовании художественных и графических средств. Среди них – преднамеренное преувеличение изображения (масштаб, гиперболизация) и изменение традиционной формы и размера художественных элементов, увеличение контраста, копирование и повторение реальных пейзажей, имитация перспективных изображений, обогащение городского пространства архитектурными деталями. создание провокации.

Многообразие художественных приемов требует их корректного применения в городской среде для того, чтобы они правильно выполняли возложенную на них роль. Реализация творческих художественных идей в городских пространствах XXI века происходит также за счет внедрения новых инженерных и творческих форм, инновационных технологий; введения значимых суперграфических и шрифтовых композиций, новых приемов вечернего освещения и цвета; толерантности в использовании художественно-графических средств в исторических пространствах.

Ключевые слова: городская среда; приемы дизайна; художественно-графические средства; техники; творческие направления.

Ph. D, Associate Professor **Shevchenko Liudmyla**,
Ph. D, Associate Professor **Novoselchuk Natalia**,
National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”

METHODS OF URBAN ENVIRONMENT DESIGN BY ART AND GRAPHIC MEANS

The article is devoted to the methods of urban environment design of the XXI centuries by artistic and graphic means. The process of their inclusion in the urban environment was gradual. It began with painting, graphics, sculpture, arts and crafts and monumental arts. A new wave of artistic and graphic means in the urban environment began to develop intensively in the late nineteenth - early twentieth century. It was due to social and cultural processes in specific cities and countries. The use of various techniques in design began to be introduced from this period. In particular, such as: ready-made, found objects, assemblage, carving, lettering, perforation and others. Currently, there is a problem of perfection of such decisions with the intensification of the processes of participation in them not only professionals but also ordinary citizens.

Artistic and graphic elements adjust the urban space to a certain thematic (content) atmosphere. They become a reflection of certain trends in art, but already in the urban space, like works of fine art in the interior. The most common among them are the following: surrealism; conceptuality; contextual game; visual illusion (optical illusion), irony, self-irony, wit, humor; metaphor (metaphorical poetics).

Works of art give a wide range of possibilities for their application in architectural and urban planning. In practice, new artistic methods were developed along with the already known ways of designing the visual image of the elements. As a result of the analysis of a number of domestic and foreign cities the methods of design of the architectural environment based on active use of the invented art and

graphic means are revealed. Among them are deliberate exaggeration of the image (scale, hyperbolization) and change the traditional shape and size of artistic elements, increase contrast, copying and repetition of the real landscapes, imitation of perspective images, and enrichment of the urban space with architectural details, creation of the provocation.

The variety of artistic methods requires their correct application in the urban environment. It is necessary in order for them to perform their assigned role properly. The realization of creative artistic ideas in the urban spaces of the XXI century is due to the introduction of new engineering and creative forms, innovative technologies; introduction of significant supergraphic and font compositions, new techniques of evening lighting and color; tolerance in the use of graphic arts in historical spaces.

Keywords: urban environment; design methods; artistic and graphic means; techniques; creative directions.

REFERENCES

1. Filin V. (2006). Vidioecology. What is Good for the Eye and what is Bad. [Vidioekologiya. Chto dlya glaza khorosho, a chto plokho]. M.: Vidioekologiya, 512 p. {in Russian}.
2. Nehai H., Dorofieiev O., Mashovets N. (2020). Visual Comfort of the Urban Environment. [Vizualna komfortnist miskoho seredovyshcha]. Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia. KNUBA, Vyp. №75, pp. 273-285. DOI: [10.32347/2076-815x.2020.75.273-285](https://doi.org/10.32347/2076-815x.2020.75.273-285). {in Ukrainian}.
3. Troshkina O. (2011). Semantics of Representative Architecture: monograph. [Semantyka predstavnytskoi arkhitektury: monohrafiia]. K.: «TsP «KOMPRYNТ», 170 p. {in Ukrainian}.
4. Oliinyk O. (2020). Connotative Semantics of Urban Space. [Konotatyvna semantyka miskoho prostoru]. Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia, KNUBA, Vyp. №75, pp. 286-296. DOI: [10.32347/2076-815x.2020.75.286-296](https://doi.org/10.32347/2076-815x.2020.75.286-296). {in Ukrainian}.
5. Demchenko V., Horda O., Tkach Z. (2012). Features of Graffiti Topology as Historical Inscriptions. [Osoblyvosti topolohii hrafiti yak istorychnykh napysiv]. Upravlinnia rozvytkom skladnykh system, № 11, pp. 107-109. {in Ukrainian}.
6. Hrytsiuk L. (2016). Installations in Architectural Space: a Game of Art with Architecture. [Instaliatsii v arkhitekturnomu prostori: hra mystetstva z arkhitekturoiu]. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. KNUBA, Vyp. 43. Chastyna 1, pp. 119-124. {in Ukrainian}.
7. Ol'khovskaya Ye. (2011). The Role of Advertising in the Design of the Architectural Environment. [Rol' reklamy v dizayne arkhitekturnoy sredy]. Suchasni

problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. KNUBA, Vyp. 27, pp. 136-139. {in Russian}.

8. Sliusar O., Zinenko T. (2016). Opportunities for the Development of Contemporary Art in Ukraine on the Example of Bioart. [Mozhlyvosti rozvytku aktualnoho mystetstva v Ukraini na prykladi bioartu]. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. KNUBA, Vyp. 43, Chastyna 1, pp. 307-314. {in Ukrainian}.

9. Ivashko O. (2015). Rehabilitation of the Urban Environment by Means of Street Art. [Reabilitatsiia miskoho seredovyscha zasobamy strit-artu]. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. KNUBA, Vyp. 41, pp. 81-85. {in Ukrainian}.

10. Kostenko A. (1984). Media in Architecture. [Sredstva informatsii v arkhitekture]. K.: Budivelnyk, 111 s. {in Russian}.

11. Kreizer I. (2020). Plastic Role of Mosaic Panels in the Architecture of Kharkov 1960-1970s. [Plastychna rol mozaichnykh panno v arkhitekturi Kharkova 1960-1970-kh rokiv]. Naukovyi visnyk budivnytstva, T. 100, №2, pp. 51-56. {in Ukrainian}.

12. Pylypchuk O., Kryvenko O. (2020). The Use of Fine Arts' Modern Trends in Design Practice as a Means of Organizing the Aesthetic Subject-Spatial Environment. [Vykorystannia suchasnykh napriamkiv obrazotvorchoho mystetstva u proektno-dyzainerskii praktytsi yak zasobiv orhanizatsii estetychnoho predmetno-prostorovoho seredovyscha]. Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia, Vypusk №75, pp. 317-327. DOI: [10.32347/2076-815x.2020.75.317-327](https://doi.org/10.32347/2076-815x.2020.75.317-327). {in Ukrainian}.

13. Yeroshkina O. (2018). Creative Techniques and Components in Building the Urban Environment of Kharkiv. [Tvorchy pryomy y skladovi v pobudovi miskoho seredovyscha Kharkova]. Komunalne hospodarstvo mist, Vyp. 140, pp. 137-140. {in Ukrainian}.

14. Novoselchuk N. (2019). Illusion as a Way to Create the Modern Interior Design. [Iliuziia yak zasib stvorennia suchasnoho dyzainu interieru]. Arkhitekturna osvita i nauka v Ukraini ta sviti: dosvid i perspektyvy rozvytku: [monohrafiia]. Rivne: FORMAT-A, pp. 156-162. {in Ukrainian}.

15. Shevchenko L., Pavlenko V. (2019). The range of artistic and graphic means in the design of the urban environment. [Spektr khudozhno-hrafichnykh zasobiv u dyzaini miskoho seredovyscha]. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. KNUBA, Vypusk №54, pp.105-116. {in Ukrainian}.

16. Shimko V. (2006). Architectural Design: Textbook. [Arkhitekturno-dizaynerskoye proyektirovaniye: Uchebnik]. Arkhitektura S, 384 p. {in Russian}.

17. Ready-made [Electronic resource] - URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Ready-made> (appeal date: 17.08.2021). {in Ukrainian}.